

תוכן עניינים כללי

(ששת הכרכים)

כרך ראשון

תורת הפרשנות הכללית

הקדמה

שער ראשון: תכונות הפרשנות

- פרק ראשון: מהותה של פרשנות
- פרק שני: פרשנות, תורת משפט והרמנויטיקה
- פרק שלישי: תפיסות יסוד בפרשנות
- פרק רביעי: שיטות, אמצעים ומקורות בפרשנות
- פרק חמישי: פרשנות ושפיטה
- פרק שישי: שיטת המשפט בישראל, מסורתה ודרכי פרשנותה

שער שני: מרכיבי הפרשנות במשפט

- פרק ראשון: מרכיבים בפרשנות המשפט
- פרק שני: מרכיב הלשון בפרשנות
- פרק שלישי: מרכיב המטרה בפרשנות
- פרק רביעי: מרכיב שיקול הדעת בפרשנות

שער שלישי: הפרשנות התכליתית

- פרק ראשון: שיקולים בגיבוש שיטת פרשנות ראויה
- פרק שני: פרשנות ראויה – סובייקטיבית או אובייקטיבית
- פרק שלישי: השיטה הפרשנית התכליתית

שער רביעי: הפעילות השיפוטית הלבד-פרשנית: השלמת חסר ופיתוח המשפט

- פרק ראשון: פרשנות, השלמת חסר ופיתוח המשפט
- פרק שני: הפעילות השיפוטית בחסר ובהשלמתו: מהותו של החסר
- פרק שלישי: השלמת החסר
- פרק רביעי: הפעילות השיפוטית בפיתוח המשפט
- פרק חמישי: סתירות בין נורמות משפטיות
- פרק שישי: תיקון טעות והסרת אבסורד בטקסט משפטי
- פרק שביעי: קידום המשפט במסגרת החוק
- פרק שמיני: קידום המשפט בניגוד לחוק

מפתחות

כרך שני**פרשנות החקיקה****שער ראשון: החקיקה ומרכיבי פרשנותה**

- פרק ראשון: חקיקה ופרשנות
 פרק שני: פרשנות החקיקה – מחוקק ושופט
 פרק שלישי: המרכיבים של פרשנות החקיקה

שער שני: לשון החקיקה

- פרק ראשון: משמעות לשונית של החקיקה
 פרק שני: משמעות מפורשת ומשמעות משתמעת
 פרק שלישי: משמעות לשונית רגילה ומיוחדת
 פרק רביעי: מידות לחשיפת המשמעות הלשונית
 פרק חמישי: הכלל מעין הפרט (enjusdem generis)
 פרק שישי: שינויים במשמעות לשון החקיקה
 פרק שביעי: החקיקה ולשונה

שער שלישי: הפרשנות התכליתית בחקיקה

- פרק ראשון: השיטה הפרשנית התכליתית ותכלית החקיקה
 פרק שני: מדוע שיטה פרשנית תכליתית לחקיקה
 פרק שלישי: הביקורת על השיטה הפרשנית התכליתית והתשובות לה

שער רביעי: מהותה של תכלית החקיקה

- פרק ראשון: תכלית סובייקטיבית ותכלית אובייקטיבית
 פרק שני: תכלית סובייקטיבית
 פרק שלישי: תכלית אובייקטיבית
 פרק רביעי: תכלית החקיקה – תכלית סובייקטיבית ואובייקטיבית
 פרק חמישי: תכלית החקיקה ולשונה

שער חמישי: מקורות תכלית החקיקה

- פרק ראשון: מקורותיה של תכלית החקיקה והפנייה אליהם
 פרק שני: החקיקה כמקור לתכליתה
 פרק שלישי: מערך החקיקה כמקור לתכלית החקיקה
 פרק רביעי: ההיסטוריה של החקיקה כמקור לתכליתה
 פרק חמישי: הרקע ההיסטורי, החברתי והמשפטי כמקור לתכלית החקיקה
 פרק שישי: עקרונות היסוד של השיטה כמקור לתכלית החקיקה

שער שישי: חזקות בדבר תכלית החקיקה

- פרק ראשון: מהותה של החזקה בדבר התכלית
 פרק שני: חזקות המשקפות ערכים אתיים

תוכן עניינים כללי

- פרק שלישי: חזקות המשקפות מטרות חברתיות
- פרק רביעי: חזקות המשקפות דרכי התנהגות ראויות
- פרק חמישי: חזקות המשקפות זכויות אדם
- פרק שישי: חזקות המשקפות את שלטון החוק (הפורמלי)
- פרק שביעי: חזקות המשקפות ביטחון, ודאות והרמוניה במשפט
- פרק שמיני: החזקה נגד תחולה למפרע (רטרוספקטיביות)

שער שביעי: שיקול דעת שיפוטי בפרשנות החקיקה

- פרק ראשון: מהותו של שיקול הדעת בפרשנות החקיקה
- פרק שני: השלב הראשון בהפעלת שיקול הדעת: תכלית החקיקה על-פי מקורותיה
- פרק שלישי: השלב השני בהפעלת שיקול הדעת: הגיבוש הסופי של תכלית החקיקה
- פרק רביעי: שיקול דעת בפירוש חקיקה שפורשה שיפוטית בעבר
- פרק חמישי: שיקול דעת בפירוש חקיקה שפורשה בעבר על-ידי הרשות המבצעת והמחוקקת

מפתחות

כרך שלישי

פרשנות חוקתית

שער ראשון: חוקי היסוד ופרשנותם התכליתית

- פרק ראשון: המבנה החוקתי וחוקי היסוד
- פרק שני: הפרשנות החוקתית וחשיבותה
- פרק שלישי: מהותה של חשיבה חוקתית
- פרק רביעי: ייחודה של הפרשנות החוקתית
- פרק חמישי: חשיבותה של פרשנות חוקתית-תכליתית
- פרק שישי: מעמד בית המשפט בפרשנות החוקתית
- פרק שביעי: פרשנות חוקתית, ביקורת שיפוטית ופרשנות החוק

שער שני: לשון הטקסט החוקתי

- פרק ראשון: כוחה של הלשון החוקתית ומגבלותיה
- פרק שני: חיוניותו של הטקסט החוקתי
- פרק שלישי: עמימות וחסר בטקסט חוקתי

שער שלישי: התכלית החוקתית

- פרק ראשון: מהותה של התכלית החוקתית

- פרק שני: תכלית חוקתית סובייקטיבית: כוונת יוצרי הטקסט החוקתית
 פרק שלישי: תכלית חוקתית אובייקטיבית
 פרק רביעי: מרכיבי התכלית החוקתית וגיבושם

שער רביעי: שיקול דעת שיפוטי בפרשנות החוקתית

- פרק ראשון: שיקול דעת שיפוטי בגיבוש התכלית החוקתית
 פרק שני: אובייקטיביות שיפוטית-חוקתית
 פרק שלישי: שיקול דעת שיפוטי בבחירה בין רמות הפשטה של התכלית החוקתית
 פרק רביעי: שיקול דעת שיפוטי באיזון בין ערכים חוקתיים מתנגשים
 פרק חמישי: שיקול דעת בסטייה מהלכה שיפוטית-חוקתית

שער חמישי: פרשנות תכליתית של חוקי-היסוד בדבר זכויות האדם

- פרק ראשון: מעמד המשפטי של חוקי-היסוד בדבר זכויות האדם
 פרק שני: פרשנות תכליתית לחוקי-היסוד בדבר זכויות האדם
 פרק שלישי: תכלית כללית: פסקת עקרונות היסוד
 פרק רביעי: תכלית כללית: פסקת המטרה
 פרק חמישי: טיבן של זכויות האדם החוקתיות
 פרק שישי: היקף זכויות האדם וההגנה עליהן
 פרק שביעי: מבנה חוקי-היסוד בדבר זכויות אדם ושלבי פרשנותם

שער שישי: חוקי-יסוד: כבוד האדם וחירותו

- פרק ראשון: היקפו של חוקי-יסוד: כבוד האדם וחירותו (השלב הראשון)
 פרק שני: הפגיעה בזכות האדם (המשך השלב הראשון)
 פרק שלישי: פגיעה בזכויות מוגנות: פסקת ההגבלה (השלב השני)
 פרק רביעי: פגיעה כדין בחופש העיסוק בלא לקיים את תנאיה של פסקת ההגבלה (השלב השלישי)

שער שביעי: חוקי-יסוד: חופש העיסוק

- פרק ראשון: חופש העיסוק כזכות חוקתית
 פרק שני: היקפו של חופש העיסוק (השלב הראשון)
 פרק שלישי: פגיעה בחופש העיסוק: פסקת ההגבלה (השלב השני)
 פרק רביעי: פגיעה כדין בחופש העיסוק בלא לקיים את תנאיה של פסקת ההגבלה (השלב השלישי)

שער שמיני: זכויות אדם חוקתיות והמשפט הפרטי

- פרק ראשון: משפט פרטי ומשפט ציבורי
 פרק שני: מודלים לתחולת זכויות האדם החוקתיות במשפט הפרטי

- פרק שלישי: משפט השוואתי
פרק רביעי: שיקולים לפתרון הראוי

שער תשיעי: תרופות בגין פגיעה שלא כדין בזכות אדם חוקתית

- פרק ראשון: התרופות החוקתיות
פרק שני: תרופות כנגד חוק הפוגע שלא כדין בזכות אדם חוקתית
פרק שלישי: תרופות כנגד פעולה הפוגעת שלא כדין בזכות אדם חוקתית

נספחים

מפתחות

כרך רביעי

פרשנות החוזה

שער ראשון: החוזה ומרכיבי פרשנותו

- פרק ראשון: פרשנות החוזה
פרק שני: פרשנות החוזה ותוקף החוזה
פרק שלישי: פרשנות החוזה והשלמת חסר (לאקונה) בו
פרק רביעי: פרשנות החוזה ועקרון תום הלב
פרק חמישי: גבול הפרשנות בחוזים
פרק שישי: המקורות לדיני הפרשנות בחוזים

שער שני: פרשנות תכליתית בחוזים

- פרק ראשון: בעיות יסוד בפרשנות החוזה
פרק שני: בעיות יסוד בפרשנות החוזה והמשפט המשווה
פרק שלישי: הפרשנות התכליתית בחוזים

שער שלישי: לשון החוזה

- פרק ראשון: המשמעות הלשונית של הטקסט
פרק שני: מידות לחשיפת המשמעות הלשונית של החוזה

שער רביעי: תכלית החוזה

- פרק ראשון: מהותה של תכלית החוזה
פרק שני: התכלית הסובייקטיבית ("אומד דעתם של הצדדים")
פרק שלישי: מקורות התכלית הסובייקטיבית
פרק רביעי: התכלית האובייקטיבית

פרק חמישי: חזקות לזיהוי התכלית האובייקטיבית

שער חמישי: שיקול דעת בפרשנות החוזה

פרק ראשון: מהותו של שיקול הדעת הפרשני
פרק שני: מצבים של שיקול דעת פרשני

נספחים

מפתחות

כרך חמישי

פרשנות הצוואה

שער ראשון: הצוואה ומרכיבי פרשנותה

פרק ראשון: פרשנות וצוואה
פרק שני: פרשנות הצוואה ותוקף הצוואה
פרק שלישי: המקורות לדיני הפרשנות בצוואות

שער שני: פרשנות תכליתית בצוואות

פרק ראשון: בעיות יסוד בפרשנות הצוואה
פרק שני: הפרשנות התכליתית בצוואות

שער שלישי: לשון הצוואה

פרק ראשון: המשמעות הלשונית של הצוואה
פרק שני: מידות לחשיפת המשמעות הלשונית של הצוואה

שער רביעי: תכלית הצוואה

פרק ראשון: מהותה של תכלית הצוואה
פרק שני: התכלית הסובייקטיבית ("אומד דעתו של המצווה")
פרק שלישי: מקורות התכלית הסובייקטיבית ("אומד דעתו של המצווה")
פרק רביעי: התכלית האובייקטיבית
פרק חמישי: חזקות לזיהוי התכלית האובייקטיבית

שער חמישי: שיקול דעת שיפוטי בפרשנות הצוואה

פרק ראשון: שיקול דעת פרשני
פרק שני: מצבים של שיקול דעת פרשני

שער שישי: דוקטרינות לבר־פרשניות (פרשנות במובן הרחב)

פרק ראשון: גבולות הפרשנות בצוואה

- פרק שני: תיקון טעות בצוואה
 פרק שלישי: פרשנות הצוואה והשלמת חסר (לאקונה) בה

מפתחות

כרך שישי

בעיות מיוחדות בפרשנות החקיקה

שער ראשון: פרשנות ספר החוקים (הקודקס) האזרחי

- פרק ראשון: ספר החוקים האזרחי בישראל
 פרק שני: פרשנות החקיקה האזרחית ופרשנות "מתוכו של החוק גופו"
 פרק שלישי: הפרשנות התכליתית של הקודקס האזרחי
 פרק רביעי: לשון הקודקס האזרחי
 פרק חמישי: תכלית הקודקס האזרחי
 פרק שישי: שיקול דעת שיפוטי בפרשנות הקודקס האזרחי
 פרק שביעי: חסר בקודקס האזרחי והשלמתו
 פרק שמיני: פיתוח המשפט האזרחי מחוץ לקודקס האזרחי

שער שני: פרשנות החקיקה על־פי ענפי המשפט

- פרק ראשון: תוכן החקיקה והשפעתה על פרשנותה
 פרק שני: פרשנות דיני עונשין
 פרק שלישי: פרשנות דיני מסים
 פרק רביעי: פרשנות חקיקת משנה
 פרק חמישי: פרשנות חקיקה דיונית

שער שלישי: פרשנות נוסח חדש ונוסח משולב

- פרק ראשון: פרשנות נוסח חדש
 פרק שני: פרשנות נוסח משולב

שער רביעי: פרשנות ומשפט השוואתי

- פרק ראשון: מקומו של המשפט ההשוואתי בפרשנות החקיקה
 פרק שני: פרשנות מונחים בחקיקה מקומית לפי משפט זר
 פרק שלישי: פרשנות דבר חקיקה שהועתק משיטת משפט זרה
 פרק רביעי: פרשנות דבר חקיקה והמשפט העברי

מפתחות

תוכן עניינים מפורט

כרך חמישי

פרשנות הצוואה

שער ראשון: הצוואה ומרכיבי פרשנותה 33

פרק ראשון: פרשנות וצוואה 35

1. מהותה של פרשנות הצוואה 35

- שליפת משמעות משפטית ממגוון משמעויות לשוניות 35
- אובייקט הפרשנות: הצוואה כטקסט ולא כנורמה משפטית 36
- פרשנות הצוואה והכללים לפרשנותה 37
- פרשנות צוואה ופרשנות חוק הירושה: יסודות משותפים 38
- יסודות מבחינים בין פרשנות חוק הירושה לפרשנות הצוואה 39
- חיוניות הפרשנות: "צוואה ברורה" ו"צוואה שאינה ברורה" 40
- "בית המשפט אינו עורך צוואה עבור המצווה" 44
- פרשנות ליברלית ופרשנות שמרנית 46
- פרשנות הצוואה כמכשיר לפיתוח דיני הצוואה 46

2. ייחודה של פרשנות הצוואה: היעדר אינטרס הסתמכות 47

- ייחודה של הצוואה כטקסט וכנורמה משפטית 47
- ייחודה של הצוואה כטקסט 48
- ייחודה של צוואה כנורמה משפטית המגשימה את האוטונומיה של הרצון הפרטי 49
- הכוח לצוות הוא כוח חוקתי 49
- השוני בין צוואה לחוזה: צוואה כפעולה משפטית חד-צדדית 51
- צוואה כפעולה משפטית חד-צדדית המשתכללת ללא קליטה 52
- היעדר אינטרס הסתמכות של היורשים 53
- צוואה הנערכת במסגרת חוזה 56
- פער בזמן בין עריכת הצוואה לפעולתה 57
- השפעת ייחודה של הצוואה על פרשנותה: כיבוד רצון ("אומד דעת") המת 58
- השפעת ייחודה של הצוואה על פרשנותה: אי-התחשבות ברצון היורש 62
- זהירות בפרשנות הצוואה 63
- קשיים עיוניים בפרשנות הצוואה 65
- חשיבותה של תורת פרשנות ראויה בצוואה וסיכויי הצלחתה 67

3. הצוואה המשותפת ואינטרס ההסתמכות 68

- צוואה ואינטרס ההסתמכות 68
- מהי צוואה משותפת 69
- הצוואה המשותפת במשפט המשווה 70

- הצוואה המשותפת בדין הישראלי 70
הסדר שאינו מניח את הדעת 71
פרשנותה של צוואה משותפת והדרית 73
פרשנותה של צוואה משותפת שאינה הדרית 73
- 4. פרשנות הצוואה ועקרון תום הלב 74**
עקרון תום הלב ותחולתו הכללית 74
עקרון תום הלב בדיני צוואות 75
האם חל עקרון תום הלב על עשיית הצוואה 76
מהו האינטרס המתנגש בכוחו של המוריש לערוך צוואה 77
עקרון תום הלב בפרשנות הצוואה 79
היבטיו של תום הלב בפרשנות הצוואה 79
התחשבות בהתנהגות היורשים בפירוש הצוואה 80
- 5. פרשנות הצוואה במובן הצר ובמובן הרחב 80**
ההבחנה העיונית בין פרשנות במובן הצר לבין זו במובן הרחב 80
חשיבותה של ההבחנה בין פרשנות הצוואה במובן הצר ובמובן הרחב 82
השלמת חסר בצוואה 83
פתרון סתירות 83
תיקון טעות בלשון הצוואה 84
ביצוע בקירוב (stacy-pr) 85
ביצוע ב"תחליף" 85
הסרת אבסורד 86
- פרק שני: פרשנות הצוואה ותוקף הצוואה 87**
- 1. מובן ותוקף 87**
ההבחנה העיונית בין תוקף הנורמה למובנה 87
תוקפה של הצוואה ומובנה 87
התוצאות של היעדר תוקף 88
חזקת תוקף 90
סיכול הצוואה 90
- 2. פירוש הצוואה וצורת הצוואה 91**
דרישת הצורה 91
צורה ופירוש 92
צורה ותכלית 93
שינוי לשון הצוואה ודרישת הצורה 94
- 3. פירוש הצוואה וטעות בעריכתה 95**
הקרבה בין דין פרשנות לדין טעות 95
פירוש וטעות בצוואה 96

פירוש קודם לטעות 97

4. פירוש הצוואה וצוואה אסורה 98
 צוואה אסורה 98
 פירוש ובטלות בשל צוואה אסורה 99
5. פרשנות הצוואה וצוואה סתומה 99
 צוואה סתומה 99
 צוואה שאין להבין משמעותה 101
 צוואה סתומה והלכת פרוכטנבוים נ' מגן דוד אדום 102

פרק שלישי: המקורות לדיני הפרשנות בצוואות 103

1. מקורות חקיקתיים והלכתיים 103
 משפט משווה 103
 אופיין המשפטי של הנורמות לפרשנות צוואות 104
2. המקורות לדיני הפרשנות של צוואות בישראל 105
 המקור העיקרי – סעיף 54 לחוק הירושה 105
 היקפו של סעיף 54 לחוק הירושה 106
 סעיף 54(א) לחוק הירושה והתכלית הסובייקטיבית 106
 סעיף 54(א) לחוק הירושה והתכלית האובייקטיבית 107
 סעיף 54(א) לחוק הירושה והשלמת חסר בצוואה 107
 סעיף 54 לחוק הירושה אינו המקור היחיד לפרשנות הצוואה 108
 מקורות נוספים לפרשנות הצוואה: הוראות חקוקות נוספות בחוק הירושה 108
 מקורות לפרשנות צוואה: חוק החוזים (חלק כללי) 109
 המשפט המקובל (האנגלי והישראלי) כמקור לפרשנות הצוואה 110
 הלכות המשפט המקובל האנגלי שנקלטו בישראל כמקור פרשני 111
 משפט מקובל "נוסח ישראל" בפרשנות הצוואה 113
3. רצון המצווה כמקור לפרשנות: הפרשנות האותנטית 114
 המצווה כמקור לפרשנות הצוואה 114
 הגבלות על חופש המצווה לקבוע כללים לפירוש צוואתו 114
 קביעה שהצוואה תפורש על-ידי פלוני 115
 פרשנות הצוואה על-ידי היורשים לאחר מות המצווה 116

שער שני: פרשנות תכליתית בצוואה 119

פרק ראשון: בעיות יסוד בפרשנות הצוואה 121

1. שלוש בעיות היסוד בפרשנות הצוואה 121
 גוף ונשמה 121
 בעיות היסוד ועקרון-העל בדבר אומד דעת המצווה 122
 בעיות היסוד וייחודה של הצוואה 123

- במתח בין "גוף" ל"נשמה" יש ליתן משקל מיוחד ל"נשמה" 123
 הרצון כמטרה והלשון כאמצעי 124
2. **בעיית היסוד הראשונה: רצון "אמיתי" או רצון מוצהר** 125
 מהות הבעיה 125
 תורת הרצון בפרשנות הצוואה 125
 תורת ההצהרה בפרשנות הצוואה 126
3. **בעיית היסוד השנייה: מתי הצוואה בלבד ומתי גם נסיבות היצונית** 127
 מהות הבעיה 127
 תורת שני השלבים 127
 פנייה לנסיבות בכל הנסיבות 128
4. **בעיית היסוד השלישית: מה הדין בהיעדר נתונים על אומד דעת המצווה** 129
 מהות הבעיה 129
 בהיעדר נתונים על אומד דעת המצווה הוראת הצוואה בטלה 129
 פנייה לשיקולים אובייקטיביים בהיעדר נתונים על אומד הדעת 130
- פרק שני: הפרשנות התכליתית בצוואה** 131
1. **יסודותיה של הפרשנות התכליתית בצוואה** 131
 מהותה של תכלית הצוואה 131
 תכלית הצוואה ולשונה: מטרה ואמצעים 132
 תכלית הצוואה ושיקול דעת שיפוטי 132
2. **הפרשנות התכליתית ובעיות היסוד בפרשנות הצוואה** 133
 בעיות היסוד 133
 פרשנות תכליתית והיחס בין רצון "טהור" לרצון "מוצהר" 133
 פרשנות תכליתית ונסיבות עריכת הצוואה 134
 פרשנות תכליתית ותכלית אובייקטיבית: רצון ריאלי ורצון היפותטי 135
 אין מוקדם ומאוחר בפרשנות התכליתית: אין פירמידה של שיקולים 135
 פעולתה של הפרשנות התכליתית בפרשנות הצוואה 136
3. **מיקומה של הפרשנות התכליתית בשיטות הפרשנות של הצוואה** 137
 הפרשנות התכליתית: פרשנות סובייקטיבית-אובייקטיבית 137
 השפעת אופייה המיוחד של הצוואה על פרשנותה התכליתית 138
 דחייתה של שיטת הפרשנות האובייקטיבית כשיטת פרשנות בלעדית 138
 דחייתה של שיטת הפרשנות הסובייקטיבית כשיטת פרשנות בלעדית 139
 דחייתה של פרשנות דר-שלבית סובייקטיבית-אובייקטיבית 141
4. **יתרונותיה של השיטה הפרשנית התכליתית בפרשנות הצוואה** 143
 שיטת פרשנות ראויה 143
 שיקולים הרמנויטיים 143
 שיקולים לשוניים 144

- שיקולים פילוסופיים 145
- שיקולים חוקתיים: דמוקרטיה והפרדת רשויות (השופט כשותף זוטרי) 146
- שיקולים חוקתיים: אוטונומיה של הרצון הפרטי 146
- שיקולים חוקתיים: מבנה חוקתי ושיטתי 147
- שיקולים חוקתיים: ערכי היסוד של השיטה 148
- שיקולים חוקתיים: שלטון החוק 149
- שיקולים חוקתיים: אמון הציבור בשפיטה 150
- שיקול דעת שיפוטי 151
5. הביקורת על הפרשנות התכליתית בצוואה והתשובה לה 151
- תכלית הצוואה היא הגשמת כוונת המצווה 151
- כוונת המצווה ולא תכלית הצוואה 152
6. כללים ועקרונות בפרשנות התכליתית 153
- כללים ועקרונות 153
- הכללים המרכזיים בפרשנות הצוואה 153
- עקרונות היסוד בפרשנות הצוואה 154

שער שלישי: לשון הצוואה 155

פרק ראשון: המשמעות הלשונית של הצוואה 157

1. הטקסט של הצוואה כאובייקט הפרשנות 157
- אובייקט הפרשנות 157
- חשיבות הטקסט 157
- צורת הצוואה 158
2. כוחה של הלשון ומגבלותיה 160
- התפקיד הכפול של הלשון 160
- קביעת הגבול הלשוני של הצוואה 160
- כוחה של הלשון 161
- מגבלותיה של הלשון 162
3. הלקסיקון הפרטי של המצווה 163
- לשון פרטית ולשון ציבורית 163
- יש להתחשב בלקסיקון הפרטי 164
- משפט משווה 166
4. הלקסיקון ה"ציבורי" של הצוואה: פירוש הלכתי בעבר 167
- לשון שפורשה בעבר 167
- כוחה הפרשני של לשון שפורשה בעבר 168
- משפט משווה 169

5. משמעות מפורשת ומשמעות משתמעת 170

- מתי משמעות היא משתמעת 170
- התחשבות במשמעות המשתמעת מותרת והכרחית 170
- משמעות משתמעת ומשמעות מכללא 172
- משמעות משתמעת חיובית ושלילית 172
- מתי משמעות היא משתמעת 172
- משמעות משתמעת היא משמעות לשונית – לא משפטית 173

6. סוגים של לשון 173

- סוגים שונים של לשון 173
- משמעות טבעית ורגילה ומשמעות מיוחדת וחריגה 174
- לשון מקצועית (טכנית) 174
- מילונים 174

פרק שני: מידות לחשיפת המשמעות הלשונית של הצוואה 177

1. מהותן של המידות 177
2. המידות קובעות משמעות לשונית ולא משפטית 177

שער רביעי: תכלית הצוואה 179**פרק ראשון: מהותה של תכלית הצוואה 181**

1. תכלית הצוואה – מהי 181
  - התכנית שביסוד הצוואה 181
  - תכלית הצוואה – מושג נורמטיבי 181
  - תכלית סובייקטיבית ותכלית אובייקטיבית 182
  - התכלית הסובייקטיבית ("אומד דעתו של המצווה") היא התכלית המרכזית 183
2. היחס בין התכלית הסובייקטיבית לתכלית האובייקטיבית 183
  - חפיפה 183
  - חוקה כי התכלית האובייקטיבית היא גם הסובייקטיבית 184
  - ניגוד בין התכלית הסובייקטיבית לתכלית האובייקטיבית 184
  - תכלית אובייקטיבית כתכלית משלימה 185
  - מוקדם ומאוחר בתכלית סובייקטיבית ואובייקטיבית 185
3. ריבוי תכליות 187
  - לכל צוואה תכליות אחדות 187
  - תכליות תואמות ותכליות מתנגשות 187
4. תכלית הצוואה ושיקול דעת השופט 188

פרק שני: התכלית הסובייקטיבית ("אומד דעתו של המצווה") 189**1. מהותה של התכלית הסובייקטיבית ("אומד דעת המצווה")** 189

רצון ריאלי 189

רצון קפריזי 190

הלשון אינה המקור היחיד שממנו ניתן ללמוד על אומד דעת המצווה 192

אומד דעת שאינו מגשים משמעות לשונית 192

מגוון המשמעויות הלשוניות כולל לקסיקון פרטי ותיקון טעות 195

אומד דעת "כמוס" 196

אומד דעת "משוער" 197

אומד דעת "היפותטי" 199

אומד דעת בשעת עריכת הצוואה 200

אומד דעת ותום לב 201

2. התכלית הסובייקטיבית ותורת הרצון וההצהרה 201

תורת הרצון ותורת ההצהרה 201

תורת ההצהרה ועקרון ההסתמכות 202

אומד דעת המצווה ותורת הרצון 202

"אומד דעתו של המצווה" (בסעיף 54א) לחוק הירושה) ותורת הרצון וההצהרה 203

פרשנות הצוואה ומבחן אובייקטיבי 204

3. התכלית הסובייקטיבית וצורת הצוואה 204

אומד דעת המצווה ודרישות הצורה 204

לקסיקון פרטי ובעיית הצורה 205

שינוי לשון הצוואה ובעיית הצורה 205

פרק שלישי: מקורות התכלית הסובייקטיבית 207**1. מקורות פנימיים ומקורות חיצוניים** 207

אומד דעת וגמירת דעת 207

אומד דעת מיוחד לכל צוואה 207

אומד הדעת של המצווה וערכי השיטה 208

חזקה כי התכלית הסובייקטיבית היא להגשים את ערכי השיטה 209

פרשנות פנימית ופרשנות חיצונית 210

דינים דיספוזיטיביים וחזקות 211

2. "אומד דעתו של המצווה כפי שהיא משתמעת מתוך הצוואה" 211

ההבנה המוקדמת 211

הפרשנות הפנימית 212

אומד דעת המצווה ולשון חריגה ומיוחדת 213

3. "מתוך הצוואה" – התייחסות לצוואה כמכלול 214

הצוואה בכללותה 214

"דלת אמות הצוואה" והמעגל ההרמנויטי 216

- היגיון וסבירות בהבנת הצוואה כמכלול 217
 הצוואה כמכלול כוללת גם הוראות משתמעות 219
 מכלול הצוואה והרמוניה או דיסהרמוניה בצוואה 220
 מכלול הצוואה ורמות הפשטה שונות של אומד דעת המצווה 221
 מכלול הצוואה והוראות "ברורות" 223
 הצוואה כמכלול וחסר בצוואה והשלמתו 224
- 4. אומד דעתו של המצווה כפי שהוא משתמע "מתוך הנסיבות"** 224
 הבעיה: הנסיבות, הפנייה אליהן ויחסן ללשון הצוואה 224
 הפתרון: פנייה לנסיבות בכל הנסיבות 225
 משפט משווה: המשפט הקונטיננטלי 226
 משפט משווה: המשפט האנגלי 226
 משפט משווה: המשפט האמריקני 228
 מדינות אחרות שבהן נוהג המשפט המקובל 230
- 5. אומד דעת המשתמע מתוך הנסיבות: מה הן הנסיבות** 231
 מהותן של הנסיבות 231
 עקרון ה"כורסה" או עקרון "נעליו של המצווה" 232
 נסיבות עד לעריכת הצוואה 233
 הנסיבות בעת עריכת הצוואה 234
 נסיבות לאחר עריכת הצוואה 234
 נסיבות הידועות למצווה 235
- 6. רמת ההוכחה של הנסיבות** 236
 הכלל: מאזן ההסתברות 236
 החריג: "אם אפשר לקבוע בבירור" 237
- 7. אומד דעת המשתמע מתוך הנסיבות: עדות ישירה על כוונת המצווה** 237
 משפט משווה 237
 הטעמים שביסוד החריג והביקורת עליהם 238
 עמדת ה-Law Reform Committee והחקיקה באנגליה 239
 המצב במשפט האמריקני 240
 המצב בישראל 241
- 8. מתי מותר לפנות לנסיבות: דיני צוואות ודיני ראיות** 242
 דיני צוואות ודיני ראיות 242
 שיקולים מדיני צוואות 242
 שיקולים מדיני ראיות 243
 הגישות האפשריות 243
- 9. הפנייה לנסיבות החיצוניות במשפט הישראלי** 244
 הדין עד לחקיקתו של חוק הירושה 244
 הדין לאחר חקיקתו של חוק הירושה 246
 הלכת שרש נ' גילי 251

הלכת אפרופים 252

10. הלכת שרש נ' גלילי: מעלות וחסרונות 254
- חסרונות ומעלות 254
- הלכת שרש נ' גלילי אינה מקובלת במשפט המשווה 255
- טיעונים בדבר ביטחון משפטי וודאות במשפט 255
- טיעונים הרמנויטיים 257
- טיעונים ראייתיים 258
- טיעונים הקשורים למעמד המשפטי של אומד דעת המצווה 260
- טיעונים הקשורים בעליונות אומד הדעת על הלשון 260
- טיעונים מהוראת סעיף 54(א) לחוק הירושה 261
- טיעונים היסטוריים 263
- טיעונים שיטתיים במסגרת דיני הצוואה: דיני הטעות 263
- טיעונים שיטתיים במסגרת דיני הראיות 267
- טיעונים מפרשת אפרופים 267
- סוף דבר 268

פרק רביעי: התכלית האובייקטיבית 269

1. מהותה של התכלית האובייקטיבית 269
- חשיבותה של התכלית האובייקטיבית 269
- תוכנה של התכלית האובייקטיבית 273
- הרצון ההיפותטי (האינדיווידואלי והכללי) 274
- רמות ההפשטה של התכלית האובייקטיבית 274
- הדירוג ברמת ההפשטה של התכלית האובייקטיבית 276
- תכליות אובייקטיביות מתנגשות 276
- תכלית אובייקטיבית ולשון הצוואה 278
- תכלית אובייקטיבית ועקרון תום הלב 279
- תכלית אובייקטיבית והבחנה בין צוואה "ברורה" לשאינה "ברורה" 279
- תכלית אובייקטיבית בעת פירוש הצוואה 280
- תכלית אובייקטיבית והלכת התקדים 281
- תכלית אובייקטיבית ואומד דעת המצווה 282
2. תכלית אובייקטיבית משקפת ערכי יסוד 283
- סבירות והגיון צוואה 283
- ערכי היסוד: שוויון, צדק 284
- ערכי היסוד: מניעת "רשע וטוב לו" 284
- ערכי היסוד: הגשמת טובת הציבור 285

פרק חמישי: חזקות לזיהוי התכלית האובייקטיבית 287

1. מהותן של חזקות התכלית, תפקידן ומקורותיהן 287
- מהות החזקות 287
- פיתוח החזקות 287

- 288 חזקות התכלית נסתרות על-ידי התכלית הסובייקטיבית ("אומד דעתו של המצווה")
- 289 התנגשות בין חזקות התכלית בין לבין עצמן
- 290 תחולת החזקות בצוואה "ברורה" ובצוואה "בלתי ברורה"
- 291 המקורות של חזקות התכלית
- 291 סיווגן של חזקות התכלית
- 292 סתירה של חזקות התכלית על-ידי אומד דעת המצווה
2. **חזקות תכלית המשקפות ביטחון, ודאות והרמוניה** 292
- 292 חזקה שאומד דעת המצווה עולה מלשונה הטבעית והרגילה של הצוואה
- 293 חזקה שאומד דעת המצווה עולה מלשונה הברורה והחד-משמעית של הצוואה
- 294 חזקה שתכלית הצוואה היא שהוראותיה לא יסתרו זו את זו
- 295 חזקה שצוואה מאוחרת עולה בקנה אחד עם צוואה קודמת
- 296 חזקה שלביטויים זהים בצוואה תינתן משמעות זהה ולביטויים שונים משמעות שונה
- 297 חזקה שתכלית הצוואה הינה שהיא תקפה ("חזקת תוקף")
- 299 חזקה כי תכלית הצוואה הינה לשילובה בחוק הירושה
- 301 חזקה כי תכלית הצוואה הינה לשילובה בדין הכללי
- 301 חזקה כי תכלית הצוואה היא לחול על נכסים ועל אנשים כפי מצבם במות המצווה
- 302 חזקה כי תכלית הצוואה היא לתחולה על כל עיזבונו של המוריש ולא על מנה בו
- 303 חזקה כי תכלית הצוואה להשתלב בהתחייבויות החוזיות של המצווה
3. **חזקת תכלית המשקפת ערכים אתיים** 303
- 303 חזקה כי תכלית הצוואה להביא לחלוקה צודקת של הרכוש
- 305 חזקה לחלוקה שוויונית
4. **חזקות תכלית המשקפות מטרות חברתיות** 306
- 306 חזקה כי תכלית הצוואה היא לקדם את אינטרס הציבור
- 307 חזקה כי תכלית הצוואה אינה למנוע פנייה לבית המשפט
5. **חזקות תכלית המשקפות דרכי התנהגות ראויות** 307
- 307 חזקה כי תכלית הצוואה להשיג תוצאות סבירות, הגיוניות, לא אבסורדיות ומקובלות ביחסים בין בני אדם
- 308 חזקה כי תכלית הצוואה הינה להגשים ציפיות סבירות
- 308 חזקה כי תכלית הצוואה הינה להעדיף בני משפחה על פני זרים
6. **חזקות תכלית המשקפות זכויות אדם** 309

שער חמישי: שיקול דעת שיפוטי בפרשנות הצוואה 311

פרק ראשון: שיקול דעת פרשני 313

1. שיקול דעת שיפוטי-פרשני 313

שיקול דעת – מהו 313

שיקול דעת נורמטיבי 313

שיקול דעת מוגבל 314

שיקול דעת שיפוטי וחוסר הוודאות של המשפט 315

2. שיקול דעת פרשני והפרשנות התכליתית 315

לשון, תכלית, שיקול דעת 315

הפעלת שיקול הדעת השיפוטי 316

פרק שני: מצבים של שיקול דעת פרשני 317

1. שיקול דעת פרשני-בלשני 317

2. שיקול דעת פרשני בקביעת התכלית הסובייקטיבית 317

3. שיקול דעת פרשני בקביעת התכלית האובייקטיבית 317

4. שיקול דעת פרשני בגיבוש התכלית ה"סופית" 318

5. שיקול דעת פרשני בשליפת המשמעות המשפטית 318

6. מוקדם ומאוחר בהפעלת שיקול דעת שיפוטי-פרשני 319

321 שער שישי: דוקטרינות לבר-פרשניות (פרשנות במובן הרחב)

פרק ראשון: גבולות הפרשנות בצוואה 323

1. הלשון קובעת את גבולות הפרשנות (במובן הצר) 323

מה הם גבולות הפרשנות – חשיבות השאלה 323

גבולות הפרשנות במובנה הצר 324

גבול הפרשנות הוא גבול הלשון 324

פירוש הצוואה ולא עריכת הצוואה 327

מהו גבול הלשון 327

גוף ונשמה 328

עיגון התכלית בלשון 328

מטרה ואמצעי 329

תורת ה"רמז" 330

2. דוקטרינות לבר-פרשניות 330

מהותן 330

רב גוניותן 332

היעדר עיקרון כללי המאפשר הגשמת אומד דעת מעבר למובן הלשוני 332

סוגים של דוקטרינות לבר-פרשניות 334

השלמת חסר 334

תיקון טעות 335

ביצוע בקירוב (cy-prus) 336

ביצוע בקירוב כדוקטרינה לבר-פרשנית 337

תחליף 338

הסרת אבסורד 339

הגשמה בחיים (satisfaction) 339

כיצד נשללת תחולתן של הדוקטרינות הלב-פרשניות 340

3. מקרים מיוחדים 340

בעיית הגבולות 340

גירושין ונישואין חדשים: פרשת חסקין 340

פרשת חסקין: האם בתה של האישה הראשונה יורשת 342

פרשת חסקין: האם האלמנה יורשת 343

פרשת חסקין: האם ילדיה של האישה השנייה יורשים 344

סיכום פרשת חסקין 345

גידול בנכסים: פרשת פרוכטנבוים 346

גידול בנכסים – קטגוריות לב-פרשניות 347

המרת נכסים – פרשת טלמצי'ו 348

דוקטרינות לב-פרשניות בהמרת נכסים 349

פרק שני: תיקון טעות בצוואה 351**1. שינוי על-ידי המצווה ועל-ידי השופט 351**

שינוי על-ידי המצווה 351

הכלל – איסור שינוי לשון הצוואה על-ידי השופט 351

2. תיקון לשון הצוואה על-ידי השופט בשל טעות במחשבת המצווה 352

טעות בהוראת צוואה 352

טעות בצוואה וטעות בחוזה 354

טעות בעובדה וטעות במשפט 355

טעות במניע 356

טעות וסבירות 357

קביעת הטעות באמצעות פנייה לנסיבות חיצוניות 358

"אישור" הטעות 358

תרופות בגין טעות 359

תיקון טעות בהוראת צוואה 360

רצון היפותטי אינו מספיק 361

"אם אפשר לקבוע בבירור מה היה המצווה מורה בצוואתו" 361

בירור רצון המצווה מתוך הצוואה ומהנסיבות 363

ביטול הוראת הצוואה 363

הזכאי לבקש ביטול 364

ביטול וחסר 364

3. תיקון לשון הצוואה על-ידי השופט בשל טעות סופר 365

טעות סופר – מהי 365

- היקפה של טעות הסופר 365
 קביעת הטעות באמצעות פנייה לנסיבות חיצוניות 366
 דינה של טעות סופר 367
 טעות סופר כשאין אפשרות לברר את הכוונה האמיתית של המצווה 368

פרק שלישי: פרשנות הצוואה והשלמת חסר (לאקונה) בה 369

1. פרשנות הטקסט והשלמת חסר בו 369
  - פרשנות והשלמת חסר 369
  - חסר ושתיקה 370
  - חסר והסדר לא ראוי או לא ודאי 370
  - קיומו של חסר נקבע על-ידי פרשנות (במובן הצר) 371
  - ביחסים בין פרשנות לחסר אין מוקדם ומאוחר 371
  - מתי שתיקה היא חסר 371
  - חסר ראשוני וחסר מאוחר; חסר מודע וחסר שאינו מודע 372
  - חסר גלוי וחסר נסתר 372
2. חסר בצוואה 373
  - ההבחנה בין קיום החסר לבין השלמתו 373
  - מתי קיים חסר בצוואה 373
  - לא כל שתיקה בצוואה היא חסר 375
  - חסר והוראה משתמעת בצוואה 376
  - חסר והסדר ירושה על-פי דין 376
  - חסר והסדר שלילי בצוואה 376
  - הסיבות לקיומו של חסר בצוואה 377
  - המבחן לקיום חסר הוא בתכלית הצוואה 377
  - חסר ותכלית אובייקטיבית 378
  - חסר וטעות 378
3. הדין הדיספוזיטיבי כמקור להשלמת חסר בצוואה 379
  - דין דיספוזיטיבי כערוץ השלמה 379
  - דין דיספוזיטיבי כמשקף רצון היפותטי של מצווה סביר 380
  - הדין הדיספוזיטיבי הופך להיות חלק מהצוואה 380
  - השלמה בדין דיספוזיטיבי ודרישת הצורה 380
  - דין דיספוזיטיבי משלים ודין דיספוזיטיבי מפרש 381
  - דין דיספוזיטיבי משלים בהיעדר חסר 381
  - מתי הדין הדיספוזיטיבי אינו חל 382
  - יורשים שלא נקבעו חלקיהם 383
  - יורש אחר יורש 383
  - יורש שמת לפני המוריש 385
  - יורש פסול ויורש שהסתלק 385
4. המוסמך בית משפט להשלים חסר בצוואה 386

- האם מוכר "פירוש משלים" ? 386
משפט משווה 386
- המוסמך בית משפט בישראל להשלים חסר בצוואה 387
השלמת חסר בצוואה בישראל: פרשת טל מצ'יו נ' האפוטרופוס הכללי 389
האם רצוי להעניק לבתי המשפט סמכות להשלים חסר בצוואה 390
מהו המקור המשפטי להשלמת חסר בצוואה 392
קונסטרוקציה: חסר בחוק הירושה בעניין השלמת חסר בצוואה 392
קונסטרוקציה: השלמת חסר על-פי עקרון תום הלב 394
קונסטרוקציה: פיתוח המשפט בעניין השלמת חסר בצוואה 395
שלוש הקונסטרוקציות מכירות בכוחו של בית משפט להשלים חסר בצוואה 397
השלמת חסר ובעיית הצורה 398
5. השלמת חסר בצוואה על-ידי בית המשפט ("פרשנות משלימה") 398
פרשנות רגילה ופרשנות משלימה 398
אין מוקדם ומאוחר בפרשנות משלימה 399
הנורמה המשלימה הופכת לחלק מהצוואה 399
אמת המידה להשלמה: רצון ריאלי ורצון היפותטי של המצווה 399
רצון (ריאלי או היפותטי) בעת עריכת הצוואה 400
האם נדרש עיגון הרצון בצוואה 401
השוני בין השלמת חסר לתיקון טעות 402
6. מצבים טיפוסיים של השלמת חסר בצוואה 402
אין רשימה סגורה של מצבים 402
מות הירוש לפני עריכת הצוואה 402
תוספת יורשים מאותו סוג לפני עריכת הצוואה 403
שינויים ביורשים לאחר עריכת הצוואה 404
שינוי בנכסים המוענקים בצוואה לאחר עריכתה 404
שינוי בערך הכסף 406
שינוי בדינים 406
שינוי בהתנהגות הירוש 406
שינויים לאחר מות המוריש 407
7. היחס בין מקורות ההשלמה בצוואה 407
הבעיה: לאיזה מקור עדיפות 407
עדיפות לדיני הטעות 408
דין דיספוזיטיבי או השלמה שיפוטית 409

מפתחות

מפתח חקיקה 413

413 חקיקה ישראלית

419 חקיקה זרה ואמנות בין-לאומית

מפתח פסיקה 421

421 פסיקה ישראלית

437 פסיקה זרה

מפתח ספרים 439

439 ספרים בעברית

443 ספרים בלועזית

מפתח מאמרים 449

449 מאמרים בעברית

451 מאמרים בלועזית

מפתח עניינים 455

מפתח שמות 467